

प्राथमिक विद्यालयहरूको गणित विषयको सिकाइ उपलब्धिको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको
शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन मूल विषयको (Ed. 598) द्वितीय
खण्डको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्न तयार पारिएको

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

प्रेम सापकोटा

रोल नं. १४११०६२१०६३

त्रि.वि.द.नं. : ७६५१५

परीक्षा रोल नं. : २१४००६२

२०६५

शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

इन्द्रपुर, मोरङ

२०६५

त्रिभुवन विश्व विद्यालय
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
इन्द्रपुर, मोरङ

विषय : शोध निर्देशकको सिफारिस ।

शिक्षाशास्त्र सङ्काय, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस अन्तर्गत शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभागको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका विद्यार्थी श्री प्रेम सापकोटाले “इलाम जिल्ला करफोक स्रोतकेन्द्र अन्तर्गतका प्राथमिक विद्यालयहरूको गणित विषयको सिकाइ उपलब्धि” एक अध्ययन शीर्षकको शोध पत्र मेरो सल्लाह र निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । वहाँले मिहेनत तथा परिश्रमसाथ अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गरी तयार पार्नुभएको यस शोध कार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु र शोध पत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६५/०४/

.....
लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ
शैक्षिक योजना तथा
व्यवस्थापन विभाग
सुकुना ब. क्याम्पस
इन्द्रपुर, मोरङ

त्रिभूवन विश्व विद्यालय
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
इन्द्रपुर, मोरङ
स्था : २०४८

प.सं.

च.नं.

मिति

.....

विषय : स्वीकृति प्रत्र ।

यस सुकुना बहुमुखी क्याम्पस शिक्षा शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभागको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका विद्यार्थी श्री प्रेम सापकोटाले प्रस्तुत गर्नुभएको “इलाम जिल्ला करफोक स्रोतकेन्द्र अन्तर्गतका प्राथमिक विद्यालयहरूको गणित विषयको सिकाइ उपलब्धि एक अध्ययन” शीर्षकको शोध मूल्याङ्कन गरी शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विषयको स्नातकोत्तर तह (M.Ed.) को उपाधिका निमित्त स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

क्र.स.	नाम	पद	हस्ताक्षर
१		बाह्य परीक्षक	
२	श्री लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ	विभिगीय प्रमुख तथा शोध निर्देशक	
३			

कृतज्ञता

प्रस्तुत शोध पत्र तयार गर्नका लागि सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, इन्द्रपुर, मोरङ शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभागले “इलाम जिल्ला करफोक स्रोतकेन्द्र अन्तर्गतका प्राथमिक विद्यालयहरूको गणित विषयको सिकाइ उपलब्धि एक अध्ययन” विषयमा शोध कार्य गर्ने स्वीकृति दिएर मेरो चाहनालाई प्रोत्साहित गरेकोमा म सम्बन्धित विभागमा कार्यरत श्रद्धेय गुरु श्री लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठ सहायक क्याम्पस प्रमुख श्री पीतकुमार श्रेष्ठ, खगेन्द्र लुईटेल साथै केशवप्रसाद भट्टराई लगायत सम्पूर्ण गुरुहरूमा कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहान्छु ।

शोध निर्देशक तथा सल्लाहकार श्रद्धेय गुरु लक्ष्मीकुमार श्रेष्ठज्यू जसले आफ्नो व्यस्तताका बावजूद पनि आफ्नो अमूल्य समय दिई मेरो यो लेखन कार्यमा सहयोग गर्नु भयो म आफूलाई वहाँप्रति ऋणी सम्झन्छु र वहाँप्रति कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

यो शोध कार्यका लागि आवश्यक सहयोग सल्लाह प्रदान गर्नुहुने इलाम जिल्ला अन्तर्गत करफोक स्रोतकेन्द्र तथा जिल्लाको तथ्याङ्क शाखाका मित्रहरू स्रोतसहायक मित्रलाल भण्डारी, शिक्षक प्रकाश अधिकारी जसले मलाई विभिन्न किसिमबाट आवश्यक सामग्रीहरू दिएर सहयोग गर्नुभयो वहाँहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

यसैगरी शोध कार्य तयार गर्ने कार्यमा तथ्याङ्क सल्लाह, सुभाष प्रदान गर्नु हुने सम्बन्धित विद्यालयहरूका प्रधानाध्यापक, विषयगत शिक्षकहरू, अभिभावक तथा विद्यालयसँग सरोकार राख्ने अन्य व्यक्तित्वहरू जसले आफ्नो मनमा लागेका सुभाष, सल्लाह दिनु भयो वहाँहरूप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु ।

लेखन कार्यमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्ने श्रीमती लक्ष्मी सापकोटा, मित्रद्वय हरिप्रसाद लुईटेल र भूपाल निरौलाप्रति कृतज्ञ छु । साथै कम्प्युटर गरी सहयोग गरिदिने पावन कम्प्युटर इन्स्टिच्युट फिक्कल इलामका ठाकुर नेपाल र दिपक शर्मालाई धन्यवाद नदिई रहन सकिदैन ।

यो शोध पत्रले करफोक स्रोतकेन्द्र मात्र होइन अन्य स्रोतकेन्द्रहरूको पनि परीक्षा मूल्याङ्कन तथा उपलब्धिका लागि मार्ग निर्देशन गर्न सहयोग पुऱ्याउला भन्ने आशा लिएको छु ।

अन्त्यमा योशोधपत्रलाई मूल्याङ्कन गर्नका लागि शैक्षिक योजना तथा व्यवस्थापन विभाग सुकुना बहुमुखी क्याम्पस इन्द्रपुर मोरङमा पेश गर्दछु ।

प्रेम सापकोटा

शोधसार

प्राथमिक विद्यालयहरूको गणित विषयको सिकाइ उपलब्धि अध्ययन शीर्षकमा यो शोधपत्र तयार गरिएको छ ।

स्रोत केन्द्र भित्रका समूह विद्यालयहरूको परीक्षा व्यवस्थापन तथा सञ्चालन प्रक्रिया अध्ययन गर्न, गणित विषयको शैक्षिक उपलब्धि स्तर पत्ता लगाउन, सामुदायिक विद्यालय र संस्थागत विद्यालयहरूको गणित विषयको उपलब्धि तुलना गर्न र उपलब्धिलाई प्रभाव पार्ने तत्वहरूको अध्ययन गर्न मूल उद्देश्य लिएको छ ।

यस अध्ययनको लागि सम्बन्धित साहित्यको सैद्धान्तिक खाकाहरूमा डेनियल स्टफवेलम र उनका साथीहरूले १९७१ मा उत्पादन मूल्यांकनसँग गरिएको सिद्धान्तमा आधारित गरिएको छ । क्रोनवाच, थोर्नडाइक, हेगन, प्यावलवले शैक्षणिक मूल्यांकन र मापनमा ज.ब.रा. स्वयम्प्रकाश २०६१ उद्धृत गरेका कुराहरू लिएको छ । नेपालका शैक्षिक विकासको क्रममा जुद्ध शमशेरको शिक्षा इख्तियारदेखि २०६५ सालसम्मको शिक्षाको पाठ्यक्रम र मूल्यांकन प्राप्त गरेका कुराहरू; विभिन्न समयमा उपलब्धि परीक्षा सम्बन्धित गरिएको शोधपत्र (अप्रकाशित), शिक्षा सम्बन्धी शैक्षिक अनुसन्धान अन्वेषण केन्द्रले सेरिड गरेको प्रतिवेदन, शिक्षा सेवा आयोग, शिक्षा परियोजना, योजनाले गरेका अनुसन्धानहरूलाई, शिक्षाको मापन र मूल्यांकन सम्बन्धित पाठ्यसामग्रीहरूलाई आधार मानिएको छ ।

साहित्यको पुनरावलोकनमा गणित विषय सम्बन्धी उपलब्धिलाई प्रभाव पार्ने तत्वहरू । उपलब्धिस्तर, उपलब्धि न्यून हुनुका कारणहरूका लागि यसभन्दा अघि गरिएका अनुसन्धानकर्ताहरूको अप्रकाशित शोधपत्र, लेखहरू रहेका छन् । खासगरी नेपालको विभिन्न परिस्थिति, भौगोलिक अवस्था, लैङ्गिक स्थिति, जातीय सांस्कृतिक परम्परा, धर्म सामाजिक परिस्थिति, परीक्षाको औजार, परीक्षा व्यवस्थापन अवस्था, उत्तरपुस्तिका परीक्षण पद्धति र नीतिगत कुराहरूले कुराहरूले उपलब्धिमा न्यून देखाएको पाइयो । यसअनुसन्धानमा प्राथमिक विद्यालयहरूको गणित विषयको सिकाइ उपलब्धिको अवस्था कस्तो रहेको भन्नको लागि इलाम जिल्लाको करकोक स्रोत केन्द्रको ३ वटा सामुदायिक, ३ वटा संस्थागत विद्यालय छनोट गरिएको । प्राथमिक स्रोतमा २०६२, २०६३ र २०६४ सालको

विद्यालयस्तर, जिल्लास्तर र स्रोतकेन्द्र स्तरको नतिजा रेकर्ड द्वितीय स्रोतको रूपमा अन्तर्वार्ता, प्रश्नावली, भेटवार्ता गरी तथ्याङ्कलाई गुणात्मक आधारमा व्याख्या विश्लेषण गरिएकोछ जसलाई तालिका, चार्ट र ग्राफमा राखिएको छ ।

प्राप्तिमा गणित विषयको सिकाइ उपलब्धिलाई बढाउनका लागि पूर्व प्राथमिक शिक्षाको व्यवस्था । घरमा अध्ययन गर्ने समयावधि विद्यालयमा उपस्थिति, विद्यार्थी शिक्षक अभिभावक सम्बन्ध संस्थागत विद्यालयमा राम्रो पाइयो ।

सामुदायिक विद्यालयहरूमा गणित विषयको उपलब्धि कम देखिएको तुलनात्मक रूपमा सामुदायिक विद्यालयको संस्थागत भन्दा कम रहेको पाइयो । यसको कारण संस्थागतमा बढी अभ्यास गरिनु, समय बढी दिइनु, अभिभावक सचेत रहेको तर सामुदायिकविद्यालयमा परीक्षा सञ्चालनमा उपयुक्त वातावरण नहुनु, प्रश्नपत्र निर्माण तथा विशिष्टीकरण तालिका प्रयोग नगरिनु आदि जस्ता कुराहरू देखियो ।

सामुदायिक विद्यालयतर्फ पूर्व प्राथमिक शिक्षाको रूपमा संचालन भएको बालविकास केन्द्र राम्रो बनाउनु पर्ने, विषयवस्तुलाई समयमा अध्ययन अध्यापन गराइसक्नु पर्ने, समय समयमा अनुगमन निरीक्षण सुपरीवेक्षण गरिनु पर्ने, विद्यालयमा अभिभावकलाई सहभागी गराउनु पर्ने, विद्यार्थी मूल्यांकन नियमित रूपमा गरिनु पर्ने, विद्यार्थीको प्रगति अभिभावकलाई दिन आवश्यक पर्ने, शिक्षकलाई समय सापेक्ष तालिमको व्यवस्था गरिनु पर्ने, गणित विषयका शिक्षकहरूलाई क्षमता विकास गर्ने, परीक्षा सञ्चालनका लागि प्रश्नपत्र निर्माण मूल्यांकन सम्बन्धी तालिम दिइनु पर्ने, शिक्षण विधि सामग्री उपलब्ध गराइनु पर्ने जस्ता कुराहरू आवश्यक देखियो । यसरी यस अध्ययनको उद्देश्य तथा अनुसन्धानको प्रश्नलाई पूरा गराउनका लागि शैक्षिक पक्ष, भौतिक पक्ष, आर्थिक पक्षमा सुधार गर्ने पर्ने देखिएको छ ।

ABBREVIATION

सेडेप	=	सेकेण्डरी एजुकेशन सर्पोट प्रोगाम,
B.P.E.P	=	Basic Primary Education Project
CERID	=	Research Centre for Educational Innovation and Development
नि.मा.वि.	=	निम्न माध्यमिक विद्यालय
प्र.अ.	=	प्रधानाध्यापक
EDSC	=	Education Development Service Center शैक्षिक तथा विकास सेवा केन्द्र % प्रतिशत
CIPP	=	Context, Input, Process and Product Evaluation
वि.व्य.स	=	विद्यालय व्यवस्थापन समिति
रा.शि.प.यो.	=	राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना २०२८
उ.मा.वि.	=	उच्च माध्यमिक विद्यालय
पा.पु	=	पाठ्य पुस्तक
प्रा.वि.	=	प्राथमिक विद्यालय
वि.शि.	=	विषय शिक्षक
सा.स.वि.	=	सामुदायिक सरकारी विद्यालय
स.नि.वि.	=	संस्थागत निजी विद्यालय
स्रो.के.	=	स्रोत केन्द्र
जि.शि.का.	=	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
रा.शि.आ.	=	राष्ट्रिय शिक्षा आयोग
स.रा.शि.स.	=	सर्वाङ्गीण राष्ट्रिय शिक्षा समिति २०१८
शा.उ.शि.आ.	=	शाही उच्च शिक्षा आयोग
सि.उ.	=	सिकाइ उपलब्धि
EFA	=	Education for All
CAS	=	Continuous Assignment System

परिच्छेद : एक

परिचय

१.	भूमिका	१
१.१	प्राथमिक विद्यालय र सिकाइ उपलब्धि	४
१.२	इलाम जिल्ला करफोक स्रोत केन्द्रको सामान्य परिचय	५
१.३	समस्याको कथन	७
१.४	अध्ययनको औचित्य	८
१.५	अध्ययनको उद्देश्य	१०
१.६	अनुसन्धानात्मक प्रश्न	१०
१.७	परिसीमा	११

परिच्छेद : दुई

सैद्धान्तिक ढाँचा तथा सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.१	सैद्धान्तिक ढाँचा	१३
२.२	सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	१८
२.३	अध्ययनको उपदेयता	२६

परिच्छेद : तीन

अध्ययन विधि

३.१.	अनुसन्धान ढाँचा	२९
३.२	तथ्याङ्कको संकलन प्रकृया	२९
३.३	अनुसन्धान औजार	३१
३.४	तथ्याङ्कको स्रोत	३१
३.५	विश्लेषण	३२

परिच्छेद : चार
तथ्याङ्कको विश्लेषण र व्याख्या

- ४.१ करफोक स्रोतकेन्द्र अन्तर्गत स्रोतकेन्द्र परीक्षा सञ्चालन र व्यवस्थापनको स्थिति अध्ययनका लागि राखिएको प्राथमिक तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण
- ४.२ “प्राथमिक विद्यालयहरूको गणित विषयको सिकाई उपलब्धि अध्ययन” का लागि सहायक तथ्याङ्क ३९
- ४.३ प्रधानाध्यपक, गणित शिक्षक र अभिभावकहरूको दृष्टिकोणमा सामुदायिक विद्यालय र संस्थागत विद्यालयहरूको व्यवस्थापन शैक्षिक उपलब्धि प्रभाव पार्ने कुराहरू र समाधानका ५५

परिच्छेद : पाँच
सारांश, प्राप्ति र सुभावहरू

- ५.१ सारांश ५७
- ५.२ प्राप्ति ५९
- ५.३ सुभावहरू ६०

सन्दर्भसामग्री
अनुसूचीहरू

तालिका सूची

तालिका नं. १	:	प्रध्यानाध्यापक र प्रिन्सिपललाई सोधिएका प्रश्नवाली	३४
तालिका नं. २	:	गणित विषयका शिक्षकहरूलाई सोधिएको प्रश्नावलीको नतिजा	३५
तालिका नं. ३	:	सम्बन्धित विद्यालयहरूको अभिभावकहरूलाई सोधिएको प्रश्नावलीको नतिजा	३७
तालिका नं. ४	:	करफोक स्रोतकेन्द्र अन्तर्गतका स्रोतकेन्द्र स्तरीय परीक्षा २०६२	३९
तालिका नं. ५	:	करफोक स्रोत केन्द्रको २०६३ सालको कक्षा ५ को स्रोतकेन्द्रस्तरीय परीक्षाको उपलब्धि	४०
तालिका नं. ६	:	२०६२ सालको गणित विषयको उपलब्धि	४२
तालिका नं. ७	:	२०६३ सालको गणित विषयको उपलब्धि स्तर सामुदायिक विद्यालय	४५
तालिका नं. ८	:	नमूना छनौटमा परेका गणित विषयको उपलब्धि २०६३	४६
तालिका नं. ९	:	नमूना छनौटमा परेका विद्यालयहरूको गणित विषयमा प्राप्त गरेको उपलब्धि श्रेणीकरण २०६२	४८
तालिका नं. १०	:	नमूनामा परेको विद्यालयहरूको गणित विषयको उपलब्धि परीक्षाको नतिजा श्रेणीकरण (२०६३)	५०
तालिका नं. ११	:	गणित विषयको उपलब्धि परीक्षा २०६४	५२

चित्र सूची

चित्र नं. १	: करफोक स्रोतकेन्द्र अन्तर्गतका स्रोतकेन्द्रस्तरीय परीक्षा २०६२	४०
चित्र नं.२ क)	: परीक्षामा सम्मिलित जम्मा विद्यार्थी	४१
ख)	: परीक्षामा उत्तीर्ण छात्रा/छात्र तुलना	४१
ग)	: अनुत्तीर्ण छात्रा/छात्र	४२
चित्र नं. ३	: २०६२ सालको गणित विषयको उपलब्धि स्तर	४३
चित्र नं. ४	: गणित विषयको उपलब्धिस्तर २०६३	४४
चित्र नं. ५	: नमुना छनौटमा परेका विद्यालयहरूको गणित विषयको उपलब्धि स्तर २०६२	४६
चित्र नं. ६	: नमूना छनौटमा परेको गणित विषयको उपलब्धि स्तर २०६३	४७
चित्र नं. ७	: नमूनामा परेको विद्यालयको गणित विषयको प्राप्त उपलब्धिको श्रेणीकरण	४९
चित्र नं. ८	: सामुदायिक विद्यालयको गणित विषयको उपलब्धि श्रेणीकरण (२०६३)	५१
चित्र नं. ९	: गणित विषयको उपलब्धि स्तर, २०६४	५४